

**SOLIQ TO'LOVCHILARNING KAMERALI NAZORAT
JARAYONLARIGA BO'LGAN MUNOSABATI:
SIFATLI TAHLIL NATIJALARI**

Mamirov Javlonbek Ma'rufjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda soliq to'lovlari bo'yicha majburiyatlar hisobini takomillashtirishga bag'ishlangan. Tadqiqot maqsadi soliq majburiyatlarini buxgalteriya hisobida aks ettirish va soliq hisobotlarini tayyorlashda mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Soliq yig'imlarini nazorat qilish jarayonida kamerali nazoratning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotda kamerali nazoratning hozirgi holati tahlil qilinib, uning asosiy muammolari va kamchiliklari aniqlangan.

Kalit so'zlar: Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, aktsiyadorlik jamiyatlari, Shaffoflik, Investor ishonchi, Solishtirilishi, Tahlil, Moliyaviy nazorat, Global iqtisodiy integratsiya balans, moliyaviy hisobot.

Kirish

Kamerali nazorat jarayonlari soliq to'lovchilarning soliqlarni to'lash intizomi va davlat nazoratiga bo'lgan munosabatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotda soliq to'lovchilarning kamerali nazorat jarayonlariga bo'lgan munosabatlarini o'rganish maqsadida o'tkazilgan intervyular va kuzatuvlar asosida sifatli tahlil o'tkazildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, soliq to'lovchilar ka kamerali nazoratning davlat moliyaviy nazorati tizimidagi o'rnini va uning samaradorligini oshirishdagi rolini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot doirasida kamerali nazoratning soliqlarni yig'ish, davlat byudjetiga tushumlarni ta'minlash va moliyaviy tartib-intizomni saqlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Kamerali nazoratning samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar va yondashuvlar ishlab chiqiladi.

- Tadqiqotning asosiy maqsadi: Kamerali nazoratning davlat moliyaviy nazorati tizimidagi roli va uning samaradorligini aniqlash.

- Muammo: Kamerali nazoratning mavjud jarayonlari va ularning samaradorlik darajasi haqida to'liq ma'lumotning yetishmasligi.

- Muhokama: Kamerali nazoratning davlat moliyaviy nazorati tizimidagi o'rni va uning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati.

merali nazoratni soliq tizimining muhim qismi deb bilishadi.

Mavzuning dolzarbligi

Davlat moliyaviy nazorati tamoyillari davlatning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, soliqlarni to'liq va o'z vaqtida yig'ishni ta'minlash hamda davlat moliyaviy siyosatini amalga oshirishda asosiy qoidalar sifatida xizmat qiladi. Ushbu tamoyillar qonuniylik, ochiqlik va shaffoflik, samaradorlik, javobgarlik, moliyaviy intizom va xavflarni boshqarish kabi qoidalardan iborat bo'lib, davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini ta'minlash uchun zarurdir.

Kamerali nazoratning nazariy asoslari iqtisodiy nazariyalar, soliq nazorati tamoyillari, moliyaviy boshqaruv prinsiplari, nazorat va audit nazariyalari, hamda davlat moliyaviy nazorati tamoyillari asosida shakllanadi. Ushbu nazariy asoslar kamerali nazoratning davlat moliyaviy nazorati tizimidagi rolini tushuntiradi va uning soliqlarni to'g'ri va to'liq yig'ishdagi ahamiyatini yoritadi.

Soliq to'lovchilar bilan o'zaro aloqalarni yaxshilash maqsadida yangi kommunikatsiya strategiyalari taklif etilgan bo'lib, bu soliq to'lovchilarning kamerali nazorat jarayonlariga bo'lgan ishonchini oshirish va soliqlarni yig'ish intizomini yaxshilashga xizmat qiladi

METODOLOGIYA

Bu maqolda metodologik yondashuvlari, tadqiqotda qo'llanilgan metodlar, shuningdek, tadqiqot dizaynining cheklovlari yoritib beriladi. Tadqiqotning muvaffaqiyati va uning natijalarining ishonchliligini ta'minlash uchun ushbu bo'limda tanlangan metodologik yondashuvlar, usullar va cheklovlar batafsil tahlil qilinadi.

Tahlil va Natija

Kamerali nazorat jarayonlari soliq to'lovchilarning soliqlarni to'lash intizomi va davlat nazoratiga bo'lgan munosabatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotda soliq to'lovchilarning kamerali nazorat jarayonlariga bo'lgan munosabatlarini o'rganish maqsadida o'tkazilgan intervyular va kuzatuvlar asosida sifatli tahlil o'tkazildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, soliq to'lovchilar kamerali nazoratni soliq tizimining muhim qismi deb bilishadi, lekin ba'zi hollarda bu jarayon ularning huquqlari va moliyaviy erkinligiga ta'sir qilishi mumkinligini ta'kidlaydilar.

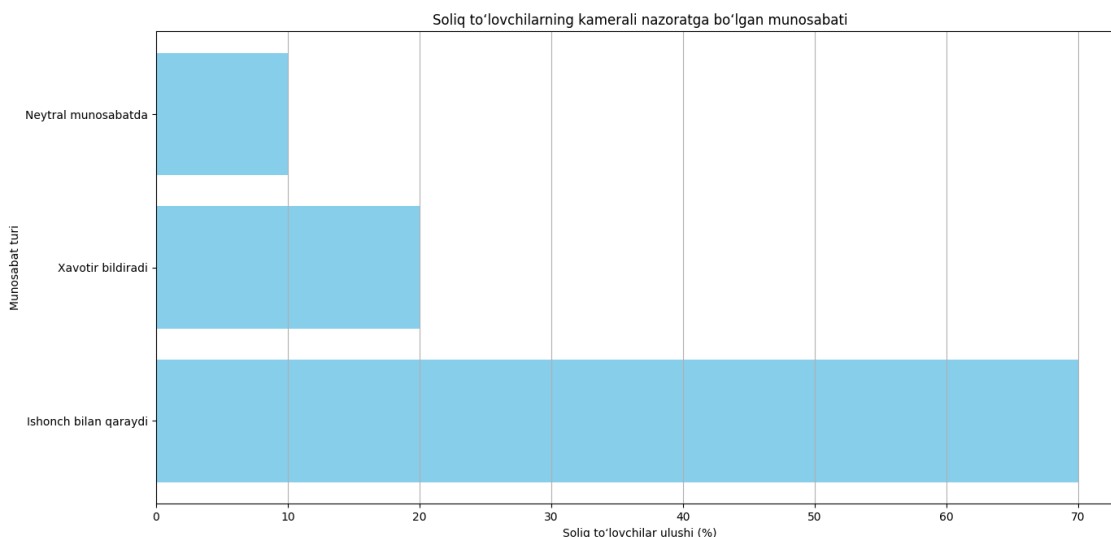
Soliq to'lovchilarning kamerali nazoratga bo'lgan ishonchi. Soliq to'lovchilarning kamerali nazoratga bo'lgan ishonchini baholash maqsadida o'tkazilgan intervyular natijalari shuni ko'rsatdiki, ko'pchilik soliq to'lovchilar ushbu jarayonni adolatli va qonuniy deb bilishadi. Biroq, ularning ayrimlari kamerali nazoratning murakkabligi va uning xatolar ehtimoli haqida xavotir bildirdilar.

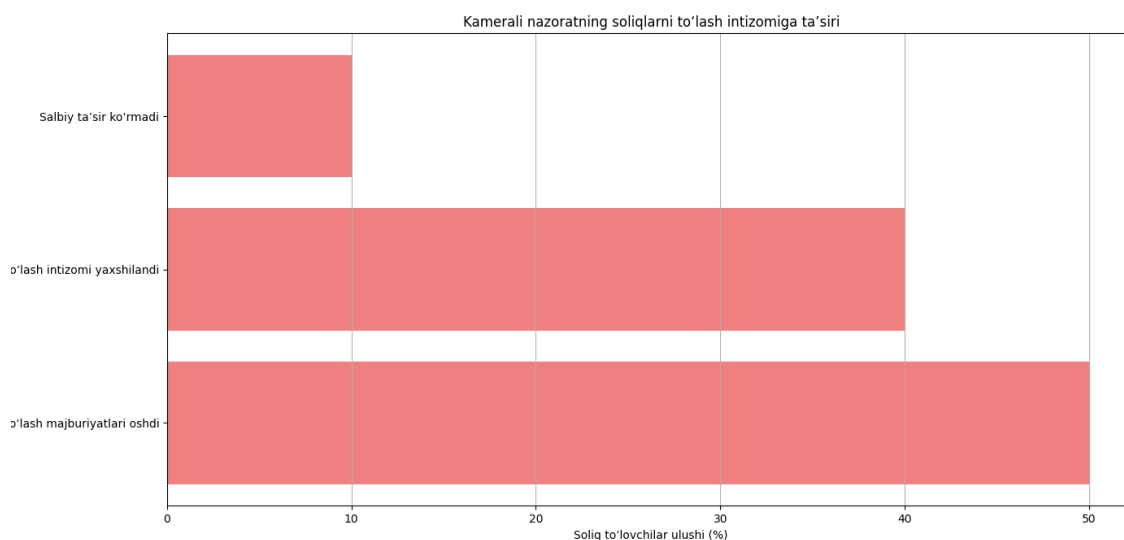
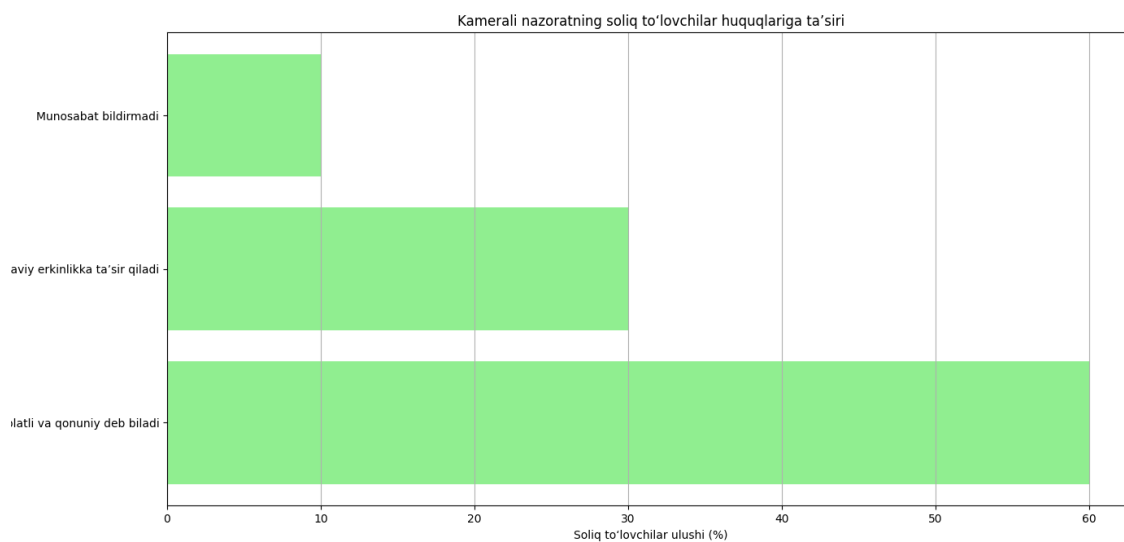
Soliq to'lovchilarning kamerali nazoratga bo'lgan munosabati

Munosabat turi	Soliq to'lovchilar ulushi (%)
Ishonch bilan qaraydi	70%
Xavotir bildiradi	20%
Neytral munosabatda	10%

Ushbu jadvalga asoslanib, soliq to'lovchilarning 70% kamerali nazoratga ishonch bilan qarashlarini ko'rish mumkin. Biroq, 20% soliq to'lovchilar nazorat jarayonlarining murakkabligi va mumkin bo'lgan xatolar haqida xavotir bildirishgan. Bu natijalar soliq to'lovchilar orasida kamerali nazoratga bo'lgan umumiy ishonch mavjudligini ko'rsatadi, lekin ayrim soliq to'lovchilar hali ham bu jarayondan noqulaylik his qilishlarini bildirgan.

Kamerali nazoratning soliq to'lovchilar huquqlariga ta'siri. Kamerali nazorat jarayonlarining soliq to'lovchilar huquqlariga ta'siri ham o'rganildi. Intervyular natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik soliq to'lovchilar kamerali nazoratni adolatli deb bilishsalar-da, ba'zi hollarda bu jarayon ularning moliyaviy erkinligiga ta'sir qilishi mumkinligini aytishdi.

Kamerali nazoratning soliq to'lovchilar huquqlariga ta'siri

Ushbu diagramma soliq to'lovchilar orasida kamerali nazorat jarayonlariga nisbatan turli xil munosabatlar mavjudligini ko'rsatadi. Soliq to'lovchilarning 60% bu jarayonni adolatli deb bilishadi, lekin 30% soliq to'lovchilar bu jarayonning ularning moliyaviy erkinligiga ta'sir qilishidan xavotirda ekanliklarini bildirganlar.

Kamerali nazoratning soliq to'lovchilar soliqlarni to'lash intizomiga ta'siri. Soliq to'lovchilar bilan o'tkazilgan intervyular natijalari kamerali nazoratning soliqlarni to'lash intizomiga ta'siri haqida ham qiziqarli ma'lumotlarni ochib berdi. Kamerali nazorat jarayonlari orqali soliq to'lovchilarning soliqlarni to'lash intizomi yaxshilangani va ularning soliqlarni o'z vaqtida to'lash majburiyatlari oshgani

Ushbu diagramma kamerali nazoratning soliqlarni to'lash intizomiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligini ko'rsatadi. Soliq to'lovchilarning yarmidan ko'pi bu jarayon orqali soliqlarni o'z vaqtida to'lash majburiyatlari oshganligini bildirganlar, 40% esa soliqlarni to'lash intizomi yaxshilanganini qayd etganlar. Bu natijalar kamerali

nazoratning soliqlarni to'lash intizomini yaxshilashda qanday rol o'ynayotganini ko'rsatadi.

Sifatli tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kamerali nazorat jarayonlari soliq to'lovchilar uchun muhim omil bo'lib, ularning soliqlarni to'lash intizomiga va davlat nazoratiga bo'lgan munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Soliq to'lovchilar orasida kamerali nazoratga nisbatan umumiy ishonch mavjud bo'lsa-da, ba'zi hollarda bu jarayonning murakkabligi va xatolar ehtimoli haqida xavotirlar mavjud. Ushbu natijalar kamerali nazoratni takomillashtirish va soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qilish uchun zarur chora-tadbirlar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIF

Soliq tizimi har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Xususan, kamerali nazorat davlat moliyaviy nazorati tizimining ajralmas qismi bo'lib, soliqlarni yig'ish va soliq to'lovchilar tomonidan soliqlarni to'g'ri va o'z vaqtida to'lashni nazorat qilish jarayonlarida katta rol o'ynaydi. Bugungi kunda iqtisodiy sharoitlar va texnologik rivojlanish davlat soliq tizimini yanada takomillashtirishni, ayniqsa, kamerali nazoratning samaradorligini oshirishni talab qilmoqda.

Tadqiqot davomida kamerali nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish orqali uning samaradorligini oshirish bo'yicha yangi yondashuvlar taklif etildi. Bular quyidagilardan iborat:

- avtomatik tahlil tizimlari: Soliq deklaratsiyalarini avtomatik tahlil qilish uchun zamonaviy dasturiy ta'minotlar va texnologiyalar joriy etilishi taklif etildi. Bu yondashuv soliq to'lovchilar tomonidan topshirilgan soliq deklaratsiyalarini tezkor va aniq tahlil qilish, xatoliklarni aniqlash va ularni avtomatik ravishda tuzatish imkonini beradi. Bu nafaqat kamerali nazoratning samaradorligini oshiradi, balki inson omilini kamaytirib, xatoliklar ehtimolini minimallashtiradi.

- elektron soliq tizimi integratsiyasi: Kamerali nazoratni raqamlashtirish va elektron soliq tizimlariga integratsiya qilish orqali soliq jarayonlarining shaffofligi va tezkorligini oshirishga yo'naltirilgan yangi yondashuv ishlab chiqildi. Bu tizim soliq to'lovchilarga soliqlarini onlayn rejimda boshqarish, tekshirish va o'z vaqtida to'lash imkonini beradi.

2. Soliq to'lovchilar bilan samarali kommunikatsiyani yo'lga qo'yish. Tadqiqot natijasida soliq to'lovchilar bilan o'zaro aloqalarni yaxshilash va ular bilan samarali kommunikatsiyani yo'lga qo'yish bo'yicha yangi metodologik yechimlar taklif etildi. Ushbu yondashuvlar soliq to'lovchilarning kamerali nazorat jarayonlariga bo'lgan ishonchini oshirishga va ularning soliqlarni to'lash intizomini yaxshilashga qaratilgan:

- o'qitish va maslahat berish xizmatlari: Soliq to'lovchilarni kamerali nazorat jarayonlari va soliqlarni to'lash bo'yicha majburiyatlar haqida muntazam o'qitish va

maslahat berish xizmatlarini rivojlantirish tavsiya etildi. Ushbu xizmatlar soliq to'lovchilarning huquqiy savodxonligini oshirishga va soliqlarni o'z vaqtida to'lashga yordam beradi.

- teskari aloqa tizimi: Soliq to'lovchilardan kamerali nazorat jarayonlariga nisbatan fikr-mulohazalar va takliflarni yig'ish uchun teskari aloqa tizimini joriy etish taklif qilindi. Bu tizim soliq to'lovchilarning ehtiyojlarini tushunish va kamerali nazorat jarayonlarini takomillashtirishga yordam beradi.

3. Xalqaro tajribani milliy sharoitlarga tatbiq etish. Tadqiqotda turli davlatlarning kamerali nazorat bo'yicha tajribalari o'rganilib, ularni milliy sharoitlarga moslashtirish bo'yicha bir qator takliflar kiritildi. Xalqaro tajribalarni tatbiq etish orqali milliy soliq tizimini takomillashtirish va kamerali nazorat samaradorligini oshirish imkoniyati yaratildi:

- yangi texnologiyalar va usullarni joriy etish: Xalqaro tajribadan olingan yangi texnologiyalar va innovatsion usullar milliy kamerali nazorat tizimiga moslashtirildi. Bu texnologiyalar kamerali nazorat jarayonlarini samarali va shaffof qilishga qaratilgan.

- hamkorlikni rivojlantirish: Xalqaro moliyaviy nazorat organlari bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali kamerali nazorat jarayonlarini takomillashtirish va soliq tizimini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan resurslar va bilimlardan foydalanish imkoniyati yaratildi.

4. Kamerali nazoratda shaffoflikni oshirish va soliqlarni yig'ish samaradorligini yaxshilash

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adova, E.A., and E.P. Ogorodnikova. "Особенности Камеральной Налоговой Проверки При Банкротстве Организации." PLEKHANOV Russian University of Economics, 2022.

2. Djalilov, Rakhmonkul Hamidovich. "Regulatory and Legal Framework for the Organization of Cameral Control in the Republic of Uzbekistan and Its Significance." International Journal for Gospodarka i Innowacje, vol. 30, 2022.

3. Gorina, D.V. "Роль Проведения Камеральной Налоговой Проверки в Системе Налогового Контроля." Уральский Институт Управления РАНХиГС, 2022.

4. Korosteleva, V.V. "Анализ Эффективности Камеральных Налоговых Проверок (На Примере Ханты-Мансийского Автономного Округа – Югры)." Институт Менеджмента и Экономики Югорский Государственный Университет, 2014.

5. Marchenko, M.A. "Мероприятия Налогового Контроля При Проведении Камеральных Налоговых Проверок." Кубанский Государственный Университет, 2019.

6. Noeva, E.E., and M.P. Pestereva. "Оценка Эффективности Контрольной Работы Налоговых Органов: Камеральные Проверки." *Journal of Economy and Business*, vol. 11-2, 2019.

7. Yarkov, N.S. "Привлечение к Налоговой Ответственности По Результатам Камеральной Налоговой Проверки." Омский Государственный Университет им. Ф.М. Достоевского, 2006.

8. "Актуальные Проблемы Проведения Камеральной Налоговой Проверки." *Экономика и Социум*, vol. 13, 2014.

9. "Камеральная Налоговая Проверка Декларации." *Экономика и Социум*, 2022.

10. "Камеральные Налоговые Проверки Как Объект Статистического Исследования." *Экономика и Социум*, 2022.